

Міністерство освіти і науки України
Луцький національний технічний університет
Факультет митної справи, матеріалів та технологій
Кафедра туризму та готельно-ресторанної справи

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ЗА СТУПЕНЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ «БАКАЛАВР»

**РОЗВИТОК ТУРИСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В
УКРАЇНІ, ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ ЇЇ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НА ТУРИСТИЧНОМУ
РИНКУ**

спеціальність 242 «Туризм»

освітня програма Туризм

Виконав: здобувач вищої освіти
групи ТР-41
Гоюк Інна Андріївна

Керівник:
д.пед.н., доцент Зубехіна Тетяна
Василівна _____

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту
« ____ » _____ 2023 р.
к.е.н., доцент
Гарант освітньої програми
Дашук Юлія Євгеніївна
_____

ЛУЦЬК–2023 року

ЛУЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет митної справи, матеріалів та технологій
Кафедра туризму та готельно-ресторанної справи
Ступінь вищої освіти: бакалавр
Галузь знань: 24 «Сфера обслуговування»
Спеціальність: 242 «Туризм»
Освітня програма: «Туризм»

ЗАТВЕРДЖУЮ

В.о. завідувача кафедри
_____Матвійчук Л.Ю.

«_____» _____ 2023 року

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ

Гоюк Інна Андріївна

Тема кваліфікаційної роботи: Розвиток туристичної інфраструктури в Україні, як фактор підвищення її конкурентоспроможності на туристичному ринку

1.

Керівник роботи Зубехіна Тетяна Василівна, к.пед.н., доцент
затверджені наказом вищого навчального закладу від «27» грудня 2022 р.
№966/01-02

2. Строк подання здобувачем вищої освіти кваліфікаційної роботи до
01.06.2023 року

3. Вихідні дані до роботи. Статистична інформація туристичного агентства, ДАРТ, UNWTO, нормативно-правові акти, які регулюють туристичну діяльність, джерела Інтернет, наукові праці українських та зарубіжних вчених

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)

РОЗДІЛ 1. Теоретико-методичні основи дослідження рівня розвитку туристичної інфраструктури в Україні

РОЗДІЛ 2. Дослідження туристичної інфраструктури як основного фактору підвищення конкурентоспроможності на туристичному ринку

РОЗДІЛ 3. Пропозиції щодо удосконалення управління конкурентоспроможністю підприємств туристичної інфраструктури

5. Перелік графічного (ілюстративного) матеріалу: «Суб'єкти туристичного ринку», «Функціонування ринку туристичних послуг», «Статистика податків, сплачених суб'єктами туристичної галузі станом на I квартал 2023р.»

6. Консультанти розділів роботи

Розділи	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
РОЗДІЛ 1. Теоретико-методичні основи дослідження рівня розвитку туристичної інфраструктури В Україні	Доцент Зубехіна Т.В.		
РОЗДІЛ 2. Дослідження туристичної інфраструктури як основного фактору підвищення конкурентоспроможності на туристичному ринку	Доцент Зубехіна Т.В.		
РОЗДІЛ 3. Пропозиції щодо удосконалення управління конкурентоспроможністю підприємств туристичної інфраструктури	Доцент Зубехіна Т.В.		

7. Дата видачі завдання

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи бакалавра	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Обґрунтування теми	01.10.2022 р.	
2	Огляд літератури із досліджуваної проблеми	27.12.2022 р.	
3	РОЗДІЛ 1. Теоретико-методичні основи дослідження рівня розвитку туристичної інфраструктури В Україні	10.01.2023 р.	
4	РОЗДІЛ 2. Дослідження туристичної інфраструктури як основного фактору підвищення конкурентоспроможності на туристичному ринку	15.02.2023 р.	
5	РОЗДІЛ 3. Пропозиції щодо удосконалення управління конкурентоспроможністю підприємств туристичної інфраструктури	22.04.2023 р.	
6	Висновки та пропозиції	29.04.2023 р.	
7	Формування списку використаних джерел	12.05.2023 р.	
8	Формування додатків	15.05.2023 р.	
9	Оформлення ілюстративного матеріалу	19.05.2023 р.	
10	Нормоконтроль	24.05.2023 р.	
11	Інструментальна перевірка на академічний плагіат	26.05.2023 р.	
12	Представлення кваліфікаційної роботи бакалавра до захисту	01.06.2023 р.	

Здобувач вищої освіти _____(Гоюк І.А.)

Керівник кваліфікаційної роботи _____(Зубехіна Т.В.)

АНОТАЦІЯ

Гоюк І.А. Розвиток туристичної інфраструктури в Україні, як фактор підвищення її конкурентоспроможності на туристичному ринку. – Рукопис. Кваліфікаційна робота бакалавра ОП «Готельно-ресторанна справа», спеціальності 241 Готельно-ресторанна справа, галузі знань 24 Сфера обслуговування – Луцький національний технічний університет. – Луцьк, 2023.

Кваліфікаційна робота бакалавра складається з вступу, трьох розділів, висновків і пропозицій, списку використаних джерел.

У роботі досліджено теоретико-методичні основи дослідження рівня розвитку туристичної інфраструктури в Україні, охарактеризовано розвиток туристичної інфраструктури як основного фактору підвищення конкурентоспроможності на туристичному ринку, окреслені пропозиції щодо удосконалення управління конкурентоспроможністю підприємств туристичної інфраструктури.

Ключові слова: туризм, туристична інфраструктура, конкурентоспроможність, туристичний ринок, готель.

ABSTRACT

Goyuk I.A. The development of tourist infrastructure in Ukraine as a factor in increasing its competitiveness in the tourist market. - Manuscript. Bachelor's qualification work of OP «Hotel and restaurant business», specialty 241 Hotel and restaurant business, fields of knowledge 24 Field of service - Lutsk National Technical University. - Lutsk, 2023.

The bachelor's qualification work consists of an introduction, three sections, conclusions and proposals, a list of used sources.

The paper examines the theoretical and methodological foundations of researching the level of development of tourist infrastructure in Ukraine, characterizes the development of tourist infrastructure as the main factor in increasing competitiveness in the tourist market, outlines proposals for improving the management of the competitiveness of tourism infrastructure enterprises.

Keywords: tourism, tourist infrastructure, competitiveness, tourist market, hotel.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В УКРАЇНІ	10
1.1 . Основні засади та підходи розвитку туристичної інфраструктури.	10
1.2 . Чинники, що впливають на розвиток туристичної інфраструктури.	14
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ЯК ОСНОВНОГО ФАКТОРУ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НА ТУРИСТИЧНОМУ РИНКУ	20
2.1. Основні елементи туристичної інфраструктури, їх класифікація.	20
2.2. Конкурентоспроможність як чинник підвищення ефективності функціонування туристичної інфраструктури.	26
РОЗДІЛ 3. ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ ТУРИСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ.	30
3.1 Проблемні аспекти розвитку туристичної інфраструктури в Україні	30
3.2 Соціально-економічні складові розвитку туристичної інфраструктури.	35
ВИСНОВКИ	44
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	46

ВСТУП

Обґрунтування актуальності вибору теми роботи. Для багатьох країн світу туризм є найбільш прибутковою галуззю, що динамічно розвивається, і важливим джерелом бюджетних надходжень. Туризм входить до п'ятірки найбільших галузей, що приносять дохід у світі. За даними Всесвітньої туристичної організації, у наступному десятилітті туризм стане найбільшою експортною галуззю у світі. Туризм стимулює розвиток майже всіх секторів економіки, таких як промисловість, торгівля, будівництво, транспорт, сільське господарство, побутові послуги та малий і середній бізнес, і виступає каталізатором соціально-економічного розвитку країни.

У зв'язку з цим необхідно глибоко вивчати та досліджувати механізми функціонування туризму за кордоном та в Україні з метою використання міжнародного досвіду для виведення вітчизняного туристичного ринку на певний рівень конкурентоспроможності на етапі розвитку туристичної інфраструктури України та туризму в цілому.

Очевидно, що розвиток туризму в Україні базується на певних принципах, які передують багатьом соціально-економічним факторам і розвиваються в нашій країні. Варто також зазначити, що, незважаючи на великий потенціал туризму і всі необхідні передумови для успішного розвитку туризму в нашій країні, дуже мало практичних вказівок щодо раціонального використання, планування, просування та економічних механізмів туризму, недостатньо розвинута туристична інфраструктура. Всі ці фактори призводять до того, що туризм в Україні розвивається повільними темпами, незважаючи на певну динаміку. У той же час, кількість внутрішніх та іноземних туристів з усього світу зростає, а країни, які вважаються слаборозвиненими, розвиваються.

Таку різницю різницю між світовим та внутрішнім туризмом можна пояснити тим, що світовий ринок має більш досконалу та розвинену туристичну інфраструктуру та стратегії просування туристичних продуктів, чого не можна сказати про Україну.

Стан вивченості проблеми. Дослідження розвитку туризму та туристичної інфраструктури почали здійснюватися у ХХ-го століття. Проаналізовано останні дослідження і публікації. Значний внесок у дослідження теорії та практики міжнародного туризму зробили провідні вітчизняні та зарубіжні вчені: наприклад, В. Квартальнов, Ф. Котлер, А. Кох, Б. Мюллер, А. Александрова, В. Кифяк, О. Любіцева, В. Воскресенський, Г. Заячківська, О. Самкота інші.

Метою дослідження є вивчення та аналіз сучасного стану і проблем туристично інфраструктури України та розробка заходів щодо покращення стану туристичної інфраструктури.

Для досягнення мети дослідження поставлено такі конкретні завдання:

- визначити сутність та види туристичної інфраструктури;
- проаналізувати та систематизувати основні фактори, що впливають на розвиток туристичної інфраструктури;
- визначити сучасний стан туристичної інфраструктури та туризму в Україні;
- оцінити перспективи та шляхи вдосконалення і розвитку туристичної інфраструктури, що є важливим чинником підвищення конкурентоспроможності України на міжнародному туристичному ринку.

Об'єкт дослідження – туристична інфраструктура України.

Предмет дослідження: теоретичні та практичні питання, пов'язані з розвитком туристичної інфраструктури в Україні.

Методика дослідження. Методологічною основою дослідження є положення економічної теорії, наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів, які стосуються конкурентоспроможності туристичної інфраструктури. Використано такі методи дослідження: логіко-теоретичний (дослідження сутності та класифікації туристичної інфраструктури), історичний (систематизація основних концепцій розвитку туристичної інфраструктури), побудова матриці SWOT-аналізу перспектив розвитку туризму у Волинській області.

Джерела інформаційної бази дослідження. Інформаційною базою дослідження є офіційні звіти та аналітичні публікації Всесвітньої туристичної організації, матеріали економічних досліджень Державного агентства розвитку туризму, збірники української та зарубіжної статистики, аналітичні та прикладні роботи українських та зарубіжних вчених.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В УКРАЇНІ

1.1. Основні засади та підходи розвитку туристичної інфраструктури

Туристична інфраструктура є важливим компонентом сталого розвитку туризму та одним із чинників підвищення конкурентоспроможності України на міжнародному туристичному ринку. Енциклопедія туризму дає трактування інфраструктури туризму як «сукупність додаткових галузей і установ, що організують і обслуговують індустрію туризму та туристичну діяльність уцілому» [1, с. 132].

Всесвітня туристична організація визначає поняття «туристична інфраструктура» наступним чином:

- засоби розміщення (готелі, мотелі, хостели, кемпінги, пансіонати тощо);
- заклади харчування (ресторани, бари, кафе тощо);
- транспорт, зв'язок та послуги;
- культурні та рекреаційні заклади;
- фінансові послуги [24].

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про туризм», туристична інфраструктура – це сукупність різних туристичних організацій:

- готелі
- туристичні комплекси
- кемпінги
- мотелів
- хостели
- заклади харчування, транспорту, культури та спорту [9].

С.П. Кузик зазначає, що туристична інфраструктура включає підприємства, установи та організації, які здійснюють діяльність, пов'язану із

задоволенням потреб туристів та спрямовану на їх відпочинок і оздоровлення. Дослідження також включає транспортні мережі та засоби розміщення для забезпечення стабільних умов функціонування туристичної інфраструктури. [13]. Таке тлумачення нами підтримується, оскільки наявність хорошої туристичної інфраструктури сприяє наданню якісних послуг та збільшенню туристичних потоків. Основною метою створення об'єктів туристичної інфраструктури є забезпечення прийому, обслуговування та транспортування туристів.

На думку В. Гаворецькі, туристична інфраструктура є важливою складовою регіонального туристичного продукту і включає засоби розміщення, харчування, транспорт, послуги активного відпочинку (гірськолижні курорти, гольф-клуби, школи плавання тощо), торговельні мережі та інші послуги (інформаційні центри, компанії з прокату спорядження) [23, с. 76].

Варто зазначити, що відносно новий термін «інфраструктура ринку» широко розповсюджений в економічних словниках, під яким розуміють сукупність державних і комерційних організацій, ринок капіталів тощо.

Науковці Л. М. Черчик, О. В. Міщенко та І. В. Єрко у своїй спільній монографії зазначають, що матеріально-технічна база та інфраструктура сфери туризму та рекреації відіграють визначальну роль у структурі інфраструктури туризму. Матеріально-технічна інфраструктура складається з санаторіїв, пансіонатів, туристичних баз, закладів відпочинку та оздоровлення, туристично-екскурсійних центрів та установ, які організують та управляють регіональною туристично-рекреаційною діяльністю. Відповідно до функціональних завдань інфраструктура регіонально-рекреаційної системи складається з виробничої (транспорт, зв'язок, будівництво, водо- та енергопостачання) та соціальної (готелі, мотелі, кемпінги, приватні будинки, транспортні агентства, що надають транспортні послуги, інформаційні центри, підприємства з виробництва та реалізації товарів туристичного попиту, торгівлі, громадського харчування,

побутового обслуговування, культурно-розважальні та оздоровчі заклади). [22, с. 41-42].

Історично розвиток туристичної інфраструктури України бере свій початок ще з часів Київської Русі. Головним чинником її розвитку була особлива увага, що приділялася нічлігу. Торговельні шляхи, що проходили через територію Київської Русі, вимагали збільшення кількості закладів харчування та розміщення, тим більше, що необхідно було створити приємне середовище для мандрівників.

Тепер, коли туристична інфраструктура була сформована, були створені інституції, що мають безпосередній вплив на цей сектор. Найважливішим серед них є Державне агентство розвитку туризму, яке має такі структурні підрозділи:

- Сектор туристичної діяльності;
- Сектор туристичної інфраструктури;
- Сектор курортів;
- Відділ співпраці з місцевими громадами;
- Сектор контролю за дотриманням ліцензійних умов;
- Сектор міжнародного співробітництва та виставкової діяльності;
- Сектор правового забезпечення;
- Сектор кадрового, організаційного та аналітичного забезпечення діяльності центрального апарату;
- Сектор діловодства та контролю;
- Сектор економіки, бухгалтерського обліку та стандартизації
- Відділ зв'язків зі ЗМІ та громадськістю.

Туристична інфраструктура – це сукупність матеріально-речових об'єктів, призначених для обслуговування туристичних потреб населення. Вона включає матеріально-технічну базу функціональних та господарських структур України. Деякі вітчизняні дослідники до туристичної інфраструктури відносять також туристичні атракції природного походження, історичні пам'ятки та музеї. Рекреаційні ресурси туристичної інфраструктури займають

особливе місце в загальному розвитку туристичної галузі.

До ресурсів туристичної інфраструктури відносять:

- сукупність природних об'єктів;
- сукупність створених людиною об'єктів, які мають приємні властивості і придатні для створення туристичних продуктів. Як правило, їх наявність визначає формування туризму в тому чи іншому регіоні.

Це стосується, зокрема, об'єктів, що мають історичне та культурне значення:

- музеї;
- пам'ятники та пам'ятні знаки, присвячені історичним подіям, життю та діяльності видатних представників науки, техніки та культури.
- унікальні архітектурні та етнографічні об'єкти;
- об'єкти, що демонструють сучасні досягнення країни в галузі будівництва, сільського господарства, промисловості, культури, медицини, науки та спорту.

Таблиця 1.1

Ресурси туристичної інфраструктури

Об'єкти природи	Національні природні парки; Унікальні приклади незайманої природи; Каньйони; Річкові мережі, придатні для туризму; Ліси з рідкісними видами дерев; Гори тощо.
-----------------	--

Штучно створені туристичні атракції.	Музеї; Пам'ятники та місця історичних подій і битв; Унікальні з етнографічної чи архітектурної точки зору; Місця, що представляють досягнення або унікальні приклади місцевих архітектурних, промислових або сільськогосподарських ремесел.
--------------------------------------	--

Туристична інфраструктура України потребує постійного розвитку та модернізації.

Основними елементами туристичної інфраструктури є наступні:

- засоби розміщення;
- заклади харчування;
- об'єкти туристичного транспорту.

Таблиця 1.2

Компоненти туристичної інфраструктури

Основні елементи туристичної інфраструктури	Супутні елементи інфраструктури господарських ремесел
Об'єкти розміщення	Заклади культури
Заклади харчування	Розважальні заклади
Транспортні послуги	Спортивні та заклади охорони здоров'я

Супутня інфраструктура включає:

- заклади культури;
- рекреаційні об'єкти;
- спортивні об'єкти;
- медичні заклади, що надають додаткові послуги туристам.

З вищевикладеного можна зробити ряд висновків, що складові туристичної інфраструктури є взаємопов'язаними та взаємозалежними і водночас формують туристичний імідж України на міжнародному туристичному ринку. Послаблення будь-якої ланки туристичної інфраструктури підірве рівень конкурентоспроможності нашої країни як туристичної дестинації не лише для іноземних туристів, а й для внутрішніх туристів. Тому при формуванні та реалізації туристичної політики у сфері туризму слід враховувати специфіку всіх основних елементів

інфраструктури.

1.2. Чинники, що впливають на розвиток туристичної інфраструктури

Поряд із розвитком інфраструктури туризму існують різні чинники, що впливають на її подальший розвиток. До них належать природні, кліматичні, соціально-економічні та містобудівні чинники, а також рівень їхньої комфортності та обслуговування.

Під час розбудови готелів і розважальних закладів, призначених як спортивно-туристичні дестинації, природно-кліматичні чинники слід розглядати як основні. Це пов'язано з тим, що кількість туристів безпосередньо залежить від сприятливих кліматичних умов.

Наявність рекреаційних ресурсів, ландшафтів, історичних та культурних пам'яток має вирішальне значення для успішного розвитку готельної та ресторанної індустрії. Варто зазначити, що соціально-економічні чинники також відіграють важливу роль у розвитку інфраструктури туризму. До головних факторів (табл.1.3), що сприяє розвитку туристичної інфраструктури:

- громада
- якість життя
- економіка
- політика
- освіта, знання,
- екологічні аспекти.

Україна має великий потенціал з точки зору сприятливих умов для розвитку туристичної інфраструктури, ефективного використання природних, рекреаційних та історико-культурних ресурсів, всебічного

задоволення оздоровчих, спортивних, пізнавальних, інтелектуальних та духовних потреб вітчизняних та іноземних туристів, активізації діяльності інвесторів, у тому числі іноземних, у сфері туризму та гостинності та можливостей .[17].

Транспортний сектор також має значний вплив на розвиток туристичної інфраструктури. Це базується на таких ключових показниках, як щільність та стан дорожнього покриття, якість та кількість транспортних послуг.

Спеціальна інфраструктура туризму включає в себе, насамперед, готельну індустрію. Ця галузь у регіоні розвинена слабо і нерівномірно. Далеко не всі готелі в регіоні здатні забезпечити належний рівень обслуговування. Однак це меншою мірою стосується невеликих готелів, коледжів і приватних засобів розміщення, які орієнтовані на обслуговування вузького кола постійних клієнтів.

Таблиця 1.3

Фактори, що впливають на розвиток туристичної інфраструктури

№	Фактори	Вплив
	Соціальні	цьому сприяє наявність вільного часу, тривалість робочого дня та рівень життя населення
	Політичні	нестабільна внутрішня ситуація та погані дипломатичні відносини між країнами призводять до бюрократичних труднощів в отриманні віз та зменшення кількості іноземних туристів.
	Економічні	низький рівень життя в країні та нестабільна економічна ситуація зменшили приплив внутрішніх та іноземних туристів.
	Інформаційні	високий рівень інформаційного забезпечення дозволяє туристам дізнатися більше про туристичні дестинації та регіони України.
	Кліматичні	сприятливі кліматичні умови сприяють розвитку різних видів туризму в одній туристичній дестинації
	Транспортні	стан доріг і транспортні мережі впливають на потік туристів до туристичних дестинацій.
	Освітні	наявність професійних кадрів та якісна підготовка підвищує якість туризму, а високий рівень освіти внутрішнього населення зумовлює охорону природних пам'яток та історичних пам'яток
	Містобудівні	містобудівне планування та логічний розвиток міст допомагають захистити історичні пам'ятки від руйнування будівельними роботами та зберегти естетичний вигляд туристичних об'єктів

	Правові	існування конкретної та чіткої законодавчої бази підтримує бюрократичні системи та стимулює розвиток туристичного бізнесу.
--	---------	--

Спеціальна інфраструктура туризму включає в себе, насамперед, готельну індустрію. Ця галузь у регіоні розвинена слабо і нерівномірно. Далеко не всі готелі в регіоні здатні забезпечити належний рівень обслуговування. Однак це меншою мірою стосується невеликих готелів, котеджів і приватних засобів розміщення, де основний акцент робиться на обслуговування вузького кола постійних гостей.

Аналіз зовнішнього і внутрішнього середовища необхідний для визначення ймовірності досягнення результатів. Аналіз зовнішнього середовища проводять для виявлення можливих загроз з його боку. Аналіз також фокусується на групі чинників, які впливають на формування довгострокової перспективи, але не чинять істотного впливу на інфраструктурний суб'єкт. Зокрема, буде проаналізовано такі сфери, як економічна, політична, технологічна та географічна.

Економічна сфера охоплює чинники, пов'язані з обігом грошей, товарів та інформації. Вивчаючи ці чинники, можна визначити, як формуються і розподіляються ресурси. У процесі аналізу економіки в цілому необхідно проаналізувати низку показників, таких як величина ВВП, рівень безробіття та рівень інфляції. Розуміння того, які інфраструктурні можливості відкривають ці показники, і виявлення можливих загроз у секторах економіки важливе для стратегічного управління [6].

Зрозуміло, аналіз економічного сектору має бути комплексним і спрямований на прогнозування можливих ризиків, рівня конкуренції на ринку та рівня ділової активності.

Аналіз у правовій сфері здійснюється шляхом аналізу законів, постанов та інших нормативних актів, які встановлюють допустимі рамки діяльності у відносинах між юридичними особами та способи захисту їхніх

інтересів у рамках чинного законодавства. Варто зазначити, що дослідження в правовій сфері вимагають не тільки вивчення змісту нормативних актів, а й аналізу правової традиції, адекватності правової бази ситуації тощо.

Політичну сферу аналізують за допомогою аналізу низки чинників, таких як стабільність уряду, державна концепція економічного розвитку, її вплив на соціальний розвиток, рівень корупції та економічної свободи. У центрі уваги має бути програма політичної структури, групи органів державної влади, об'єднані для досягнення спільних цілей, ставлення влади до певних секторів економіки та основні риси політичної системи.

Аналіз соціальної сфери здійснюється шляхом аналізу чинників, які прямо та опосередковано впливають на рівень життя людей. Метою соціосферних досліджень є виявлення впливу соціальних процесів і явищ на розвиток інфраструктури. Соціосфера впливає як на внутрішнє середовище, так і на інші галузі зовнішнього середовища. Вона також характеризується відносною стабільністю порівняно з іншими сферами, але якщо в ній відбуваються будь-які зміни, то серйозні зміни можуть відбутися і в навколишньому середовищі загалом [13].

У зв'язку з цим соціальна сфера потребує детального аналізу з боку суб'єктів інфраструктури. Варто зазначити, що процеси, які відбуваються в цій сфері, породжують споживчі потреби та вподобання, які безпосередньо впливають на індустрію туризму.

Фактори, пов'язані з розвитком обладнання, технологій і ноу-хау, впливають на результати аналізу в технічній сфері. Ризик сильно відстати від конкурентів може бути спровокований пізніми або ще не відкритими технологічними інноваціями.

Найбільший вплив на розвиток інфраструктури індустрії туризму справляє низка чинників, спричинених винаходом нових технологій, матеріалів та інформації.

Вплив загальноекономічних чинників на туризм може бути як позитивним, так і негативним. До позитивних чинників належать підвищення

реальних доходів, стабільність валюти, сприятливі ринкові умови та більш рівномірний розподіл доходів. Негативні фактори включають промисловий спад, економічну кризу, нестабільність валюти і несприятливі ринкові умови.

Сприятливі кліматичні умови та достатні природні й рекреаційні ресурси необхідні для залучення туристів. Наявність рекреаційних ландшафтів, оздоровчих ресурсів, заповідників і територій історичного та культурного значення необхідна для ефективної роботи готелів. Соціальні та економічні чинники здебільшого впливають на розвиток інфраструктури туризму. Основними факторами, що впливають на ефективність розвитку готельного господарства та туризму, є соціальні, якість життя, економічні та політичні. Містобудівні чинники є важливими факторами, що впливають на формування спортивної та туристської готельної інфраструктури, оскільки вони безпосередньо визначають місце розташування, склад і розмір готельних підприємств. Вони також опосередковано пов'язані з типом природних і рекреаційних ресурсів та рівнем розвитку інфраструктури [6].

Ключовими факторами створення сприятливого середовища в спортивних і туристичних готелях є технічне оснащення, склад і якість номерного фонду та перелік пропонованих послуг. Обґрунтування розвитку готельної інфраструктури в Україні вмотивоване оцінкою природно-кліматичних, економічних і містобудівних чинників. Безсумнівно, Україна має великий потенціал і перспективи для розвитку готельного бізнесу та спортивно-туристичного сектору. Безумовно, існує можливість ефективного використання природних, рекреаційних, історичних і культурних ресурсів та створення сприятливих умов для активізації діяльності інвесторів у секторі туризму.

Транспорт також безпосередньо впливає на розвиток сектору туризму. Важливе значення мають щільність і стан дорожнього покриття, а також якість і кількість транспортних послуг.

Таким чином, поряд із розвитком інфраструктури туризму, існує низка чинників, що впливають на його подальший розвиток. До них належать

природні, кліматичні, соціально-економічні та містобудівні чинники, а також рівень комфорту та обслуговування. Тому ми переконані, що якісне використання всіх компонентів інфраструктури туризму та аналіз цих компонентів призведе до створення високоякісного туристичного продукту, конкурентоспроможного на міжнародному ринку.

РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ЯК ОСНОВНОГО ФАКТОРУ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НА ТУРИСТИЧНОМУ РИНКУ

2.1. Основні елементи туристичної інфраструктури, їх класифікація.

Сьогодні туризм по праву можна назвати однією з найбільш динамічних галузей економіки. Туристичні дестинації та туристичні об'єкти з кожним роком приваблюють все більше і більше туристів. Однак, окрім туристичних атракцій та туристичних об'єктів, важливу роль у залученні туристів відіграє туристична інфраструктура.

Туристична інфраструктура представлена будівлями, будинками, транспортними мережами, музеями, культурними об'єктами, закладами розміщення та харчування. Разом ці елементи формують туристичну інфраструктуру, що є визначенням поняття «туристична інфраструктура» відповідно до українського законодавства [9].

Таблиця 2.1

Головні елементи туристичної інфраструктури

№	Елементи	Основні складові
	Виробнича інфраструктура	Заклади харчування Заклади розміщення Транспортна система
	Супутня інфраструктура	Розважальні заклади Спортивні заклади Заклади культури

Кожна система, включно з інфраструктурою туризму, має свою структуру і потребує постійного вкладення коштів і праці, а також новітніх технологій. Це необхідно для сталого розвитку систем інфраструктури туризму та їхньої модернізації. Для того щоб зрозуміти структуру інфраструктури туризму, необхідно виокремити її основні елементи, а саме. - виробничу інфраструктуру

та супутню інфраструктуру.

До основних компонентів виробничої інфраструктури належать системи розміщення, харчування та транспорту. Супутня інфраструктура включає в себе культурні, спортивні, медичні та рекреаційні установи, які надають додаткові послуги туристам.

Крім того, інфраструктура туризму включає туристські ресурси (природні, історичні, культурні та соціально-економічні об'єкти, що задовольняють різні потреби туристів).

Розумно припустити, що інфраструктура туризму визначається споживанням туристів. Споживання туристів у грошовому вираженні включає в себе суму витрат туристів (рис. 2.1).

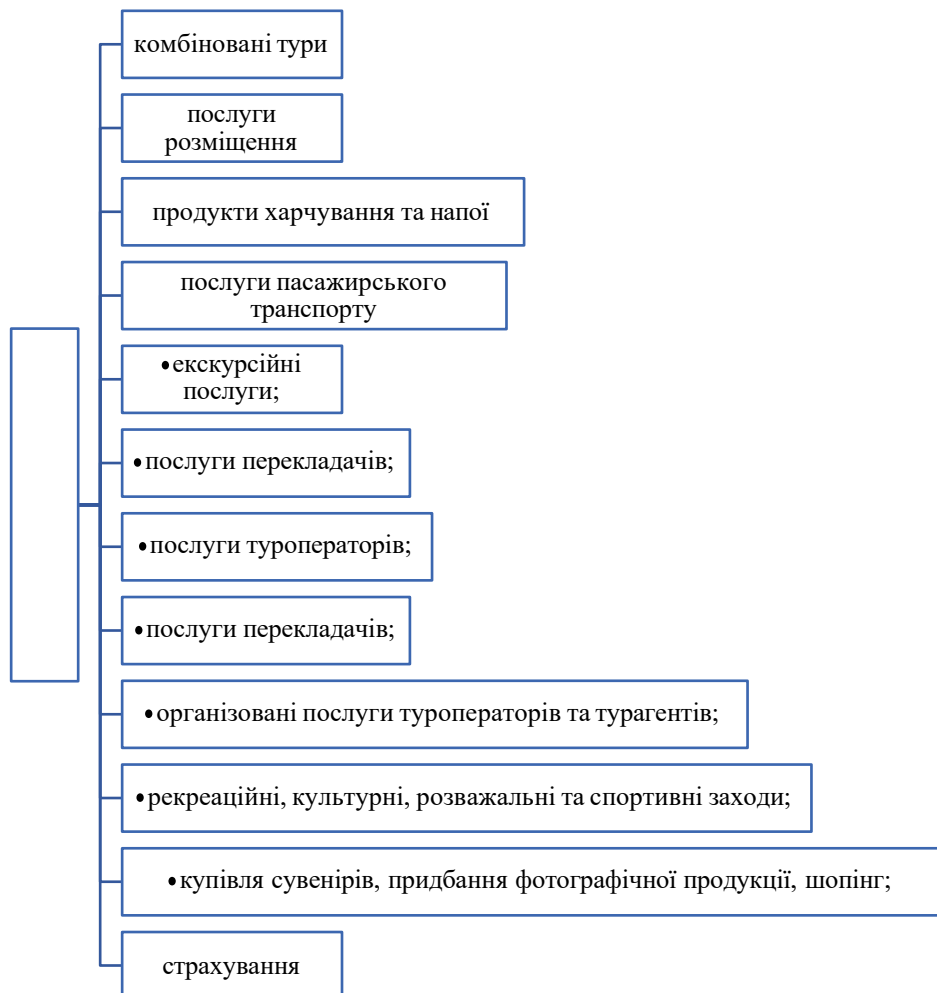

Рисунок 2.1. Основні туристичні витрати

Найпоширенішим засобом розміщення туристів є готелі, які формують

самостійну готельну індустрію. Тому варто охарактеризувати їхню діяльність.

Готель – це заклад для розміщення туристів групами, що складається з певної кількості номерів, має єдиного керівника і надає низку послуг, принаймні заправку ліжок і прибирання номерів, які класифікуються на класи або категорії відповідно до послуг, що надаються, та обладнаних номерів [9]. Готелі відрізняються своєю місткістю, тобто кількістю номерів і місць для проживання. Крім того, діяльність готелю характеризується рівнем заповнюваності, набором послуг і вартістю. Згідно зі стандартами Всесвітньої туристичної організації, готелем будь-якої категорії можна вважати будівлю, в якій є щонайменше 10 номерів, з цілодобовою подачею гарячої та холодної води [8]. Крім того, мінімальні вимоги до готелів включають якість готельного обладнання та обстановки, електропостачання, опалення, задовільні санітарні умови, наявність систем зв'язку та безпеки, харчування та технічного обслуговування. У більшості країн попередня класифікація готелів є необхідною умовою для отримання ліцензії на готельну діяльність.

Розподіл готелів за категоріями ґрунтується на низці вимог до матеріально-технічного оснащення, переліку пропонованих послуг, кваліфікації персоналу тощо.

Іншим важливим компонентом інфраструктури туризму є суб'єкт туризму. Суб'єкти туризму - це суб'єкти, які зареєстровані відповідно до законодавства і мають ліцензію або дозвіл на здійснення професійної діяльності; суб'єкти, що надають туристичні послуги населенню України та внесені до державного реєстру суб'єктів туризму; туроператори та інші суб'єкти, пов'язані зі створенням туристичних продуктів, продажем та наданням туристичних послуг та посередницьких послуг; суб'єкти, що безпосередньо та регулярно здійснюють діяльність.

Індустрія туризму є ще однією складовою інфраструктури туризму, що являє собою сукупність пунктів швидкого харчування, обмінних пунктів, сувенірних крамниць, кіосків преси та інформації, туристичних продуктів та інформаційних матеріалів, крамниць туристичних продуктів, транспортних

систем і бірж, логістичного планування для забезпечення об'єктів і суб'єктів інфраструктури туризму.

Сьогодні інфраструктура туризму - це насамперед так званий стимул для людей подорожувати з однієї країни в іншу, інфраструктура туризму виконує також функціональну функцію, забезпечуючи взаємодію суб'єктів туризму. Вона також регулює фінансові та інформаційні потоки в туризмі [15].

Раніше інфраструктура туризму визначалася як сукупність матеріальних і відчутних об'єктів, діяльність яких спрямована на задоволення туристських потреб населення. Саме сукупність цих об'єктів приваблює потенційних туристів. Однак не факт, що матеріальна і технологічна інфраструктура туристського підприємства привабить багато туристів, насамперед, для туристів важливу роль відіграє стан цих об'єктів. Тому, крім засобів розміщення, туристам необхідно надавати такі послуги, як медичне обслуговування, посередництво, спорт і банківські послуги для того, щоб повністю задовольнити потреби туристів.

Своєю чергою, матеріально-технічну інфраструктуру туристичних підприємств можна поділити на основні будівлі, допоміжні будівлі, спортивні споруди, робочі та силові машини й обладнання, комп'ютерне програмне забезпечення та транспортні засоби (табл. 2.2).

Для підвищення конкурентоспроможності туристичних підприємств необхідно враховувати конкурентоспроможність послуг, які вони пропонують. Конкурентоспроможність визначається співвідношенням між якістю і ціною. Іншим основним фактором, що визначає якість туристичних послуг, є матеріально-технічна база, оскільки без її використання неможливе надання туристичних послуг [10].

Основні фонди підприємств туризму з часом піддаються зносу та механічним пошкодженням, тому для досягнення європейських і світових стандартів необхідне постійне вливання інвестицій.

Класифікація матеріально-технічної база туристичної інфраструктури

№	Найменування	Основні елементи
1	Основні будівлі	Готелі Мотелі Хостели Бари Ресторани Кафе нічні клуби
2	Допоміжні будівлі	Пральні Котельні Підземні Парковки

		Паркінги тощо
3	Споруди спортивного призначення	Спортмайданчики Тренажерні зали Канатні та екстрим парки, тощо
4	Силове та робоче обладнання	Генератори Електродвигуни Холодильно-компресорне Прально-сушильне обладнання тощо
5	Обчислювальна техніка	Софти Програмне забезпечення
6	Транспортні засоби	Легковий транспорт Автобуси Вантажний автотранспорт тощо
7	Виробничий та господарський інвентар	Меблі Предмети для охорони праці Протипожежне обладнання тощо

На сучасному етапі розвитку економіки, коли інвестиційних коштів не вистачає, необхідно шукати інші варіанти фінансування проектів. Звичайно, найвигіднішою формою інвестицій для туристичних операторів залишається самофінансування за рахунок амортизації та прибутку. Одним із способів інвестування за рахунок самофінансування є створення регіональних або галузевих федерацій, так званих кластерів. Основна увага в структурі матеріально-технічної бази туризму має бути приділена основним будівлям, включно з усіма засобами розміщення туристів, такими як готелі, мотелі, бази відпочинку, санаторії та пансіонати.

Усі ці об'єкти не придатні для постійного проживання мандрівників з різними цілями і тривалістю. До них належать ділові поїздки, освітні поїздки, спортивні поїздки з культурними цілями, участь у змаганнях і наукових зустрічах. Як глобальну конвенцію цивілізований світ прийняв стандартизацію засобів розміщення Всесвітньої туристської організації, яка класифікує об'єкти на колективні та індивідуальні типи. Щодо рекреаційних ресурсів, то їхнє ефективне використання можливе тільки за наявності інфраструктури туризму [22].

Україна має добре розвинену систему автомобільних і залізниць, аеропортів, річок і морських портів. Повітряний, автомобільний,

залізничний, річковий і морський транспорт мають вільні потужності для перевезення туристів, залежно від виду транспорту.

Однак, враховуючи стан транспортних шляхів України, більшість із них не відповідає міжнародним стандартам. Необхідно зробити транспорт максимально швидким, безпечним, надійним і комфортним.

Адже транспортна система є першою ланкою в туристичному потоці іноземних гостей до України. Тому такі ключові елементи, як транспорт і туризм, мають правильно взаємодіяти, із залученням приватного капіталу (вітчизняного та іноземного), щоб якнайшвидше розв'язати безліч нагальних питань, пов'язаних із розвитком туристичної інфраструктури вздовж національної мережі транспортних коридорів.

Також необхідно викоринити корупцію на всіх рівнях влади, провести ефективні реформи та створити спеціалізовану організацію для управління, експлуатації та моніторингу суб'єкта туристичної діяльності.

Щодо програми розвитку та функціонування міжнародної прикордонної мережі, то в Україні ухвалено Програму функціонування національної мережі міжнародних транспортних кордонів, яка дасть змогу розв'язати наявні проблеми стану доріг в Україні, створити комфортні умови для туристичної інфраструктури та забезпечити зручний перетин кордонів із сусідніми країнами. Необхідно зробити можливим зручний перетин кордону із сусідніми країнами.

Звісно, стабільний розвиток туристичної галузі був би неможливий без розвитку систем зв'язку, постачальників послуг, індустрії громадського харчування та організації культурно-розважальних програм.

Навіть сьогодні проблеми водопостачання та каналізації населених пунктів і місць відпочинку залишаються актуальними для України. Проблеми розвитку інфраструктури в нашій країні можуть бути вирішені шляхом інвестування в інфраструктурні проєкти. Інвестиції необхідні не тільки з боку приватного сектору, а й з боку центральних і місцевих органів влади.

Вирішення цієї проблеми позитивно позначиться на економічному розвитку України.

2.2. Конкурентоспроможність як чинник підвищення ефективності функціонування туристичної інфраструктури

Нині дуже складно робити прогнози щодо подальшого розвитку туристичної інфраструктури України, тому що ми не знаємо, коли закінчиться війна в Україні та якою мірою буде відновлено зруйновану інфраструктуру. Це пов'язано з тим, що ми не знаємо, коли закінчиться війна в Україні і якою мірою буде відновлено зруйновану внутрішню інфраструктуру. Однак можна сказати, що повоєнна Україна буде активно розвивати основні туристичні напрямки, які були популярні до війни з росією.

Згідно з традиційною точкою зору, компанії отримують конкурентні переваги в процесі роботи на ринку. Перші невдачі не відвертають їх від роботи на цьому ринку. Шляхом проб і помилок компанія зрештою отримає конкурентну перевагу. Цієї школи думки дотримуються, наприклад, школи стратегічного планування, позиціонування та підприємництва.

Індустрія гостинності характеризується високим ступенем конкуренції, залежністю від сезонності, природи, загальної політики та інших зовнішніх чинників. Крім того, умови розвитку ринку готельних послуг і складність роботи на ньому визначаються специфікою функціонування готельних підприємств.

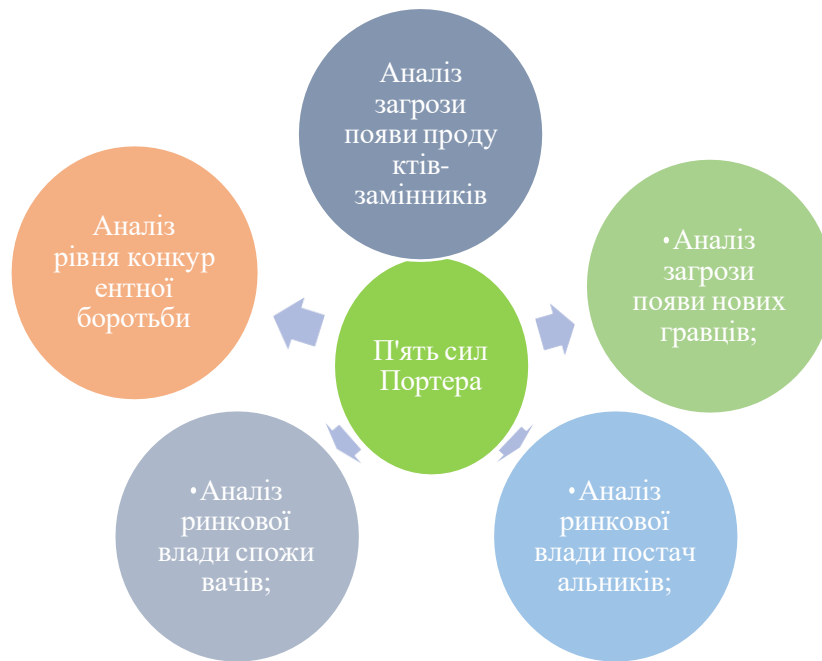

Рисунок 2.1 П'ять сил, які визначають рівень конкуренції

З огляду на викладене вище, можна сказати, що управління конкурентоспроможністю означає забезпечення оптимального співвідношення цих складових і зосередження основних зусиль на вирішенні завдань підвищення якості продукту, зниження витрат виробництва і підвищення ефективності та рівня обслуговування.

На нашу думку, використання такої системи показників для визначення рівня конкурентоспроможності готелю є не зовсім прийнятним, оскільки більша частина базової інформації є комерційною таємницею підприємства. Оцінка рівня конкурентоспроможності готелю є більш ефективною в національному економічному контексті, якщо вона базується на таких показниках, як якість, ціна, рівень обслуговування, імідж тощо [5]. Для оцінки рівня конкурентоспроможності готельних підприємств можна використовувати методи, наведені в табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Потенційні методи оцінки конкурентоспроможності підприємств
готельного господарства

Найменування методу	Характеристика	Можливість застосування для готельних підприємств
1. SWOT-аналіз	Аналізує сильні та слабкі сторони компанії, потенційні небезпеки та загрози, а також визначає існуючі можливості для розвитку Максимізує потенціал	Аналізує сильні та слабкі сторони компанії, потенційні небезпеки та загрози, а також визначає існуючі можливості для розвитку Максимізує потенціал
2. Профіль полярностей	Метод базується на визначенні показників, за якими компанія випереджає або відстає від конкурентів Вказує на сфери, на які готельерам варто звернути увагу, щоб вижити в конкурентній боротьбі	Метод базується на визначенні показників, за якими компанія випереджає або відстає від конкурентів Вказує на сфери, на які готельерам варто звернути увагу, щоб вижити в конкурентній боротьбі
3. Метод експертних оцінок	Базується на узагальненні експертної думки щодо ймовірності виникнення ризику Допомогає отримати інформацію, необхідну для прийняття управлінських рішень	Базується на узагальненні експертної думки щодо ймовірності виникнення ризику Допомогає отримати інформацію, необхідну для прийняття управлінських рішень
4. Метод «4P»	Дозволяє кількісно оцінити окремі фактори та всі фактори в цілому Забезпечує порівняльний аналіз бізнесу конкурентів за такими факторами, як продукт, ціна, просування на ринку, географія та канали збуту.	Дозволяє кількісно оцінити окремі фактори та всі фактори в цілому Забезпечує порівняльний аналіз бізнесу конкурентів за такими факторами, як продукт, ціна, просування на ринку, географія та канали збуту.
5. Оцінка на базі якості продукції	Цей підхід ґрунтується на порівнянні низки параметрів продукту, що відображають споживчі характеристики. Він дає можливість отримати ряд «параметричних» показників, що характеризують задоволення потреб у готельних послугах.	Цей підхід ґрунтується на порівнянні низки параметрів продукту, що відображають споживчі характеристики. Він дає можливість отримати ряд «параметричних» показників, що характеризують задоволення потреб у готельних послугах.

Також важливо оцінити конкурентне середовище для готельних підприємств, включно з ємністю готельного ринку та рівнем конкуренції. Для аналізу ситуації на ринку готельних послуг широко використовують індикаторні методи, що ґрунтуються на розрахунку та порівнянні спеціальних показників.

Найважливішими показниками є коефіцієнт завантаження і середня вартість номера. Ці показники слугують необхідною базою для розрахунку відповідних

індикаторів. Для визначення потенційних шляхів підвищення конкурентоспроможності туристичної інфраструктури України на світовому рівні необхідно спиратися на дані «Індексу конкурентоспроможності подорожей і туризму 2021».

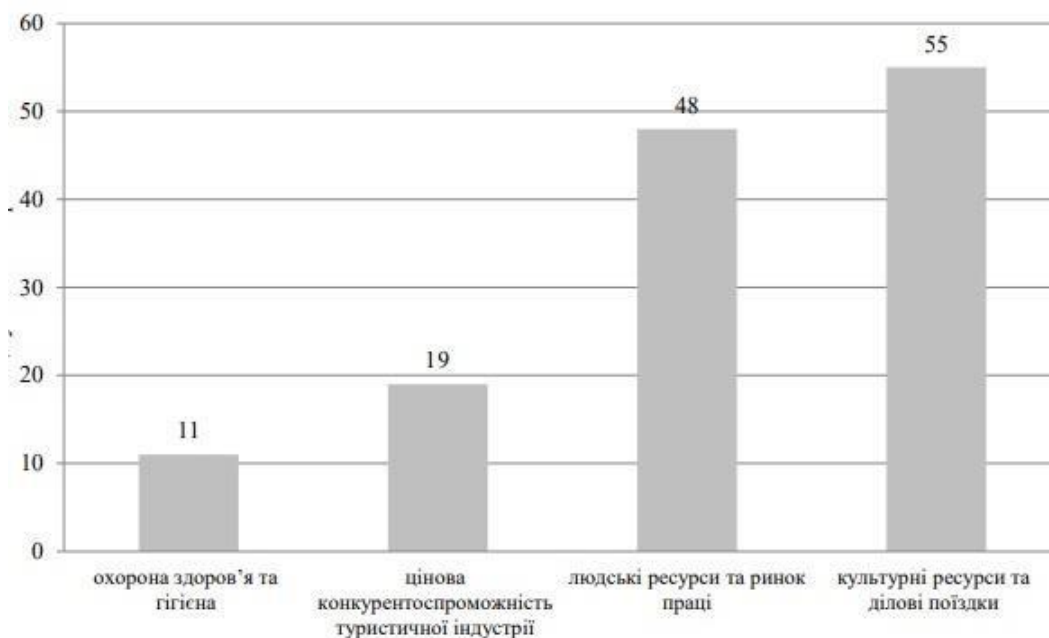

Рисунок 2.2. Конкурентні переваги України за індексом ІКСП України

Виходячи з вищесказаного, можна сказати, що практично всі напрямки туризму є потенційними засобами підвищення конкурентоспроможності України на світовому туристичному ринку, але це можливо тільки в разі повного припинення війни. Навіть з урахуванням того, що багато країн готові надати фінансову допомогу для відновлення культурної спадщини України.

РОЗДІЛ 3. ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ ТУРИСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

3.1 Проблемні аспекти розвитку туристичної інфраструктури в Україні

Сьогодні туризм відіграє важливу роль, набув значного розвитку і став великим соціально-економічним явищем у міжнародному масштабі. Його швидкому розвитку сприяє розширення політичних, економічних, наукових і культурних зв'язків між державами та етнічними групами.

В Україні темпи розвитку індустрії туристичних послуг не такі швидкі, як в інших частинах світу. Швидкий розвиток світової індустрії туризму закономірно порушує питання про роль України на світовому туристичному ринку. Україна має всі передумови для поступального розвитку внутрішнього та зовнішнього туризму. А саме, слід зазначити, що вона має унікальне географічне положення, рельєф, сприятливий клімат і скарбницю природного, історичного, культурного, туристичного та рекреаційного потенціалу. На тлі світової індустрії туризму, яка розвивається феноменальними темпами, Україна має доволі скромний вигляд [19].

За оцінками експертів, туризм може приносити в національну скарбницю близько 4 млрд доларів США щорічно у вигляді податків. У поєднанні з низьким міжнародним статусом української економіки, внутрішня ситуація розвитку є геть неприємною, змушуючи Україну активно шукати нестандартні шляхи виходу з кризи, тобто способи формування справді конкурентоспроможної на міжнародному рівні національної економіки.

Причини цього, безсумнівно, слід шукати у складній соціально-економічній ситуації в нашій країні, некерованості механізмів поживлення туристичної галузі та відсутності ефективного стратегічного розвитку туристичної галузі на національному та регіональному рівні. Однак проблема набагато серйозніша, ніж ми думаємо. Проблема стосується не лише української індустрії туризму, а й зого вектора, завдяки якому країни з

перехідною економікою, зокрема й Україна, можуть брати участь у потужному інтеграційному процесі та підвищувати свою економічну конкурентоспроможність на світовому ринку.

Щодо середньомісячної заробітної плати, то вона є значно нижчою за середню по регіону і трохи вищою за мінімальну заробітну плату, незважаючи на постійне зростання за період дослідження. Аналогічні висновки можна зробити і щодо фонду оплати праці підприємств індустрії туризму. Основним чинником, що впливає на ці факти, є високе навантаження на фонд оплати праці, яке спонукає підприємства використовувати незареєстровану робочу силу та застосовувати схеми оптимізації оподаткування. Таким чином, збільшення чисельності працівників у туристичному секторі пов'язане як з поживленням економічної активності, так і з результатами заходів, які вживають регулюючі органи для впливу на ситуацію на ринку праці (робота Комісії з легалізації заробітної плати, прокуратури та податкових органів). Зростання середньомісячної заробітної плати здебільшого залежить від рівня законодавчо встановленої мінімальної заробітної плати та заходів, яких вживає регулюючий орган.

Брак інформації про Україну є однією з основних причин повільних темпів розвитку туризму. Ситуацію може покращити участь експертів та представників туристичних агенцій у всесвітньо відомих туристичних форумах [11]. У ході проведення дослідження, було проведено опитування потенційних туристів, з питанням «Куди б відправились в подорож?» та який заклад розміщення обрали б. Результати на рисунку 3.1 та 3.2. Як показало опитування молодь (18-30 р.) віддає перевагу бюджетним варіантам проживання – хостелам (48%), сімейні пари з дітьми – готельним комплексам (43%), свій варіант – 5% респондентів.

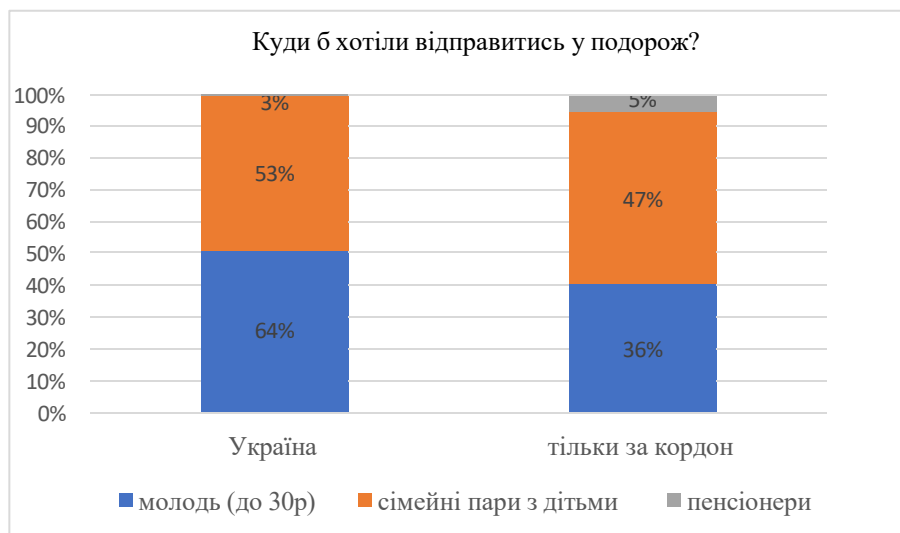

Рисунок 3.1. Результати опитування респондентів

Рисунок 3.2. Результати опитування респондентів

Ситуація, в якій опинилася індустрія туризму за роки незалежності України, потребує активного пошуку засобів і методів виходу з кризи та збільшення виробництва туристичних продуктів при збереженні необхідної якості.

Важливими зовнішніми передумовами, що перешкоджають розвитку туризму в Україні, є непрацюючі та незавершені економічні реформи, несприятливий статус-кво для підприємництва та туризму загалом, неповна та частково позитивна законодавча база, що призводить до повної або часткової відсутності необхідних інвестицій для розвитку внутрішнього та зовнішнього туризму. Несприятлива економічна ситуація призводить до того, що лише третина з приблизно 3 000 українських туристичних підприємств,

які мають ліцензію на надання туристичних послуг, фактично працюють на ринку [11].

Ці зовнішні та внутрішні чинники можуть слугувати підґрунтям для планування та ухвалення рішень щодо подолання кризи в секторі туризму та можуть слугувати індикаторами для напряму подальшого розвитку сектору.

Ця робота є прикладом того, як окремих регіон може максимізувати свій потенціал, свої проблеми та перспективи розвитку. Волинська область має нерозвинені рекреаційно-туристичні ресурси і тому є одним з найперспективніших регіонів для розвитку туризму в Україні. Потенціал та можливості регіону формуються наявністю численних озер, багатою культурною та історичною спадщиною, сприятливими кліматичними умовами та чистим довкіллям.

Основними причинами, що стримують розвиток туризму та туристичної інфраструктури у Волинській області, є недалекоглядна державна політика та недостатньо розвинена матеріальна база.

Волинська область має низку первинних природних об'єктів, які можуть приваблювати туристів. Майбутнє також за зеленим туризмом. Це потужний стимул для відродження та розвитку місцевої культури - народної архітектури, декоративно-прикладного мистецтва та ремесел, які становлять унікальну ідентичність [10].

Сільський відпочинок, що розвиває фольклорну унікальність, популяризуватиме Україну у світі та приваблюватиме іноземних туристів. Передумовою успішної сільської рекреації є формування комплексу відродження та розвитку всього спектру традиційної культури - від форм господарської діяльності до духовних надбань, що виступатиме сприятливим чинником для індивідуального відпочинку в етнографічних регіонах України. Інтенсивний розвиток зеленого туризму сприятиме економічному зростанню [10].

Таблиця 3.1

Заклади екологічного спрямування Волині

№	Назва	Місце розташування	Послуги	Ціни (2022р)
1	Еко релакс	м.Луцьк, вул Ковельська, 95	Оренда кімнат, дитяча зона	1513 грн
2	Джерела	с.Ромашківка	Розміщення в дерев'яних будиночках, теніс, лазня, скуштувати національні страви, орендувати зал для урочистостей.	Ціни можна дізнатися по номеру телефона
3	<i>Gosti</i>	с.Брище	До послуг гостей двоповерховий ресторан зі зрубу місткістю 80 осіб, прозорий караоке-зал на 200 осіб, два банних котеджі на 10 осіб, альтанка з каміном і дитячий куточок. Влітку працює літня тераса, басейн та спортивний майданчик.	Ціни можна дізнатися по номеру телефона
4	<i>Гаївка</i>	с. Ольганівка	Також є ставок, що ідеально підходить для риболовлі, і густий ліс, де можна збирати гриби та ягоди. Для відпочинку на свіжому повітрі є дерев'яна альтанка, відкрита тераса та дитячий майданчик. Гостинні господарі готують якісні домашні страви.	Ціни можна дізнатися по номеру телефона
5	Green Zone	С.Колодії	Оренда будиночків,	1300 грн
6	Нестер хаус	с.Світязь	Оренда будиночків, спа салон, організація свят, екскурсій, рибалка, чани, лазня	Від 800 грн
7	Ялинка	ур. Гряда	Розміщення в дерев'яних будиночках, теніс, лазня, квадроцикли, рибалка, екскурсії	Від 325 грн./чол

Пріоритет надаватиметься розвитку наявних туристичних ресурсів регіону, залученню інвестицій для розбудови туристичних об'єктів та проведення рекламних кампаній на українському та зарубіжних ринках туристичних послуг.

Волинська область має всі передумови для розвитку екологічної архітектури гостинності. Рушійною силою цього розвитку є стрімко зростаючий попит на екологічні готелі та ресторани. Однак існують і різні стримуючі фактори, такі як відсутність нормативно-правових актів, що регулюють галузь, висока вартість екоматеріалів, недостатній рівень екологічного менеджменту в країні, а також той факт, що переваги еко- готелів не є загальновідомими [10].

Технологічна відсталість галузі Україна не використовує туристичні технології, поширені в розвинених країнах, як-от електронні каталоги готелів, транспортні маршрути, списки туристичних агентств і розцінки на їхні послуги. На міжнародному ринку туристичні довідники здебільшого публікуються в електронному форматі, переважно в інтернет-форматі, що дає значні переваги та можливості для бронювання готельних номерів і транспортних послуг онлайн. ІТ-індустрія в Україні останніми роками переживає бурхливе зростання. Тому необхідно активно використовувати ці можливості для підвищення рівня обслуговування клієнтів.

Низький рівень обслуговування клієнтів можна пояснити загальною підготовкою співробітників галузі. Наразі в Україні мало відповідних систем в індустрії туризму для підготовки та перепідготовки співробітників, а також кваліфікаційних вимог, що відповідають міжнародним стандартам. Відповідні навчальні заклади поступово з'являються, але їм бракує відповідного досвіду, і вони роблять лише перші кроки в цьому напрямку.

Масштаби нормативно-правової та організаційної підтримки туристської діяльності відстають (навіть порівняно із середніми показниками по СНД), в основному через частковий характер адміністративної реформи в Україні.

3.2 Соціально-економічні складові розвитку туристичної інфраструктури

Само собою зрозуміло, що найважливішою соціальною умовою розвитку інфраструктури туризму є населення країни або дестинації, яка є об'єктом як туризму, так і розвитку інфраструктури туризму.

Щодо населення, то цей показник можна вважати суто символічним, оскільки розвиток туризму не залежить напряду від чисельності населення.

Волинську область було обрано як базу для дослідження, оскільки на сьогодні вона є одним із найперспективніших регіонів для гірськолижного, водного та інших видів туризму завдяки особливому інтересу з боку національних і міжнародних туристів та наявності добре розвинених транспортних мереж і туристичних ресурсів.

Основні передумови для розвитку туризму в регіоні найбільш об'єктивно відображено у SWOT-аналізі (див. табл. 3.2).

Як видно з таблиці, сильних сторін і можливостей для посилення розвитку туризму у Волинській області не так багато, але вони значущі та перспективні. Реалізація цих аспектів потребуватиме значного фінансування, але не тільки дасть результати, а й підніме регіон на вищий рівень. Слабкі сторони і загрози, згадані вище, давно вписані в основи туризму в регіоні, і для їхнього усунення необхідні значні зусилля.

У багатьох країнах національна культурна спадщина є потужним генератором туристичних потоків. Важливими факторами, що впливають на майбутній розвиток туристичного ринку, є демографічні зміни, економічне та соціальне становище населення, рівень освіти, тривалість відпустки, професійна зайнятість та багато інших [5].

В Україні мандрівники здебільшого перебувають у віці від 25 до 40 років, тоді як в економічно розвинених країнах мандрівники здебільшого відносяться до старшої вікової групи - 60 років і старше [9]. З огляду на чисельність населення регіону, їхня кількість часто змінюється. Однак, беручи до уваги останні демографічні дані, можна стверджувати, що населення регіону скорочується.

SWOT-аналіз Волинської області

Сильні сторони	Слабкі сторони
<p>а) унікальний природно-рекреаційний потенціал (різноманітність ландшафтів, пам'яток природи, лікувальні можливості);</p> <p>б) історична, культурна, архітектурна та релігійна спадщина, етнічний склад населення</p> <p>в) активність населення у розвитку приватного бізнесу;</p> <p>г) просування мистецьких та святкових атракцій;</p> <p>д) розташування території у вигідному географічному положенні</p> <p>е) зручність комунікацій.</p>	<p>а) нерозвиненість туристичної інфраструктури;</p> <p>б) недостатня якість та асортимент послуг і проблеми з додатковими послугами в туристичних об'єктах;</p> <p>в) недостатня кількість готелів; і</p> <p>г) недостатній розвиток комунального господарства в регіоні;</p> <p>д) відносно примітивний рівень рекламно-інформаційних послуг;</p> <p>е) недостатнє забезпечення інформаційними послугами;</p> <p>є) кваліфікація працівників цього сектору потребує наукової підготовки, підвищеного рівня ерудиції, знання іноземних мов тощо;</p> <p>ж) ринкова інфраструктура (фондова біржа, ринок цінних паперів тощо);</p> <p>з) потенційні мандрівники не поінформовані про привабливі об'єкти регіону, туристичні маршрути та засоби розміщення.</p>
Можливості	Загрози
<p>а) залучення інвестицій у перспективні види туризму в регіоні: освітній, гірськолижний, водний, діловий та дитячий відпочинок;</p> <p>б) вдосконалення санаторно-курортних проєктів в регіоні</p> <p>в) розміщення баз та кемпінгів у місцях з високою концентрацією туристичних об'єктів</p> <p>г) покращення промоції та реклами відомих туристичних об'єктів; та</p> <p>д) налагодження транскордонного співробітництва, запозичення іноземного досвіду в управлінні туристичною галуззю та залучення інвестицій для розвитку туристичних об'єктів;</p> <p>е) організація спеціалізованих туристичних виставок та конференцій в регіоні.</p>	<p>а) недостатнє фінансування реалізації державних, регіональних та місцевих програм розвитку туризму;</p> <p>б) неналежна організація праці та рівень оплати праці в туристичній галузі;</p> <p>в) конкуренція з боку інших країн та регіонів;</p> <p>г) застаріла нормативно-правова база туристичної галузі;</p> <p>д) недостатня та неадекватна підготовка кадрів та навчальні програми для туристичної галузі</p> <p>е) на державному рівні існує лише неповне розуміння потенціалу туризму для сприяння регіональному економічному зростанню</p> <p>є) невідповідність більшості закладів, що надають туристичні послуги, міжнародним та національним стандартам.</p>

Ця негативна тенденція пояснюється переїздом сільського населення в густонаселені райони або виїздом за кордон, зниженням народжуваності та збільшенням смертності.

Враховуючи розподіл чоловіків і жінок, це не впливає на розвиток рекреаційних зон. Однак, із соціального погляду, вікова структура відіграє важливу роль. Адже з огляду на «старіння» населення не тільки в регіоні, а й в Україні загалом, можна зробити висновок, що молодь відіграє важливу роль у розвитку туризму та туристичної інфраструктури.

Для розвитку масового туризму в регіоні необхідно враховувати економічно активне і пасивне населення. Це пов'язано з тим, що від цих показників безпосередньо залежить кількість споживачів туристичних послуг у країні чи регіоні.

Звісно, не можна стверджувати, що набагато більша частка економічно активного населення збільшить кількість споживачів цих послуг, але, беручи до уваги сектор зайнятості, можна зробити висновок, що вища зайнятість у сфері послуг стимулює рівень вищої та спеціальної освіти, рівень знання іноземних мов і мобільність.

Що стосується досліджуваної території, то 2021 року економічно активне населення (див. таблицю 3.3) становитиме 413 000 осіб віком 15-70 років.

За рівнем туристичної активності міські жителі переважають сільських, що пов'язано з потребою у відпочинку, яка проявляється не лише в курортному відпочинку, але й у подорожах. З вищесказаного можна зробити висновок, що урбанізація відіграє важливу роль у розвитку туризму.

У Волинській області налічується 11 міст та 22 селища міського типу, що становить 33 населених пункти. Найбільшим містом за чисельністю населення є Луцьк, з населенням 215 986 осіб за даними Національної статистичної служби України станом на 1 січня 2022 року.

Враховуючи внутрішню та зовнішню міграцію, воно відіграє лише опосередковану роль у розвитку туристичної інфраструктури.

Таблиця 3.3.

Економічно активне населення та кількість зайнятих у Волинській області у 2021 році

	Одиниця виміру	Усе населення	Жінки	Чоловіки	Міська місцевість	Сільська місцевість
Робоча сила	тис.осіб					
у віці 15 років і старше		413,7	198,6	215,1	222,1	191,6
у віці 15-70 років		412,6	198,1	214,5	221,4	191,2
працездатного віку (15-59 років)		401,6	192,4	209,2	215,2	186,4
Рівень участі населення в робочій силі	у % до населення відповідної вікової групи					
у віці 15 років і старше		50,2	44,7	56,5	51,0	49,2
у віці 15-70 років		55,5	51,3	60,1	55,7	55,3
працездатного віку (15-59 років)		64,5	61,0	68,1	65,6	63,3
Зайняте населення	тис.осіб					
у віці 15 років і старше		361,3	167,5	193,8	195,8	165,5
у віці 15-70 років		360,2	167,0	193,2	195,1	165,1
працездатного віку (15-59 років)		349,2	161,3	187,9	188,9	160,3
Рівень зайнятості населення	у % до населення відповідної вікової групи					
у віці 15 років і старше		43,8	37,7	50,9	45,0	42,5
у віці 15-70 років		48,5	43,2	54,1	49,1	47,7
працездатного віку (15-59 років)		56,1	51,1	61,2	57,6	54,4
Безробітне населення (за методологією	тис.осіб					

МОП)						
Продовження таблиці 3.3						
у віці 15 років і старше		52,4	31,1	21,3	26,3	26,1
у віці 15-70 років		52,4	31,1	21,3	26,3	26,1
працездатного віку (15-59 років)		52,4	31,1	21,3	26,3	26,1
Рівень безробіття населення (за методологією МОП)	у % до населення відповідної вікової групи					
у віці 15 років і старше		12,7	15,7	9,9	11,8	13,6
у віці 15-70 років		12,7	15,7	9,9	11,9	13,7
працездатного віку (15-59 років)		13,0	16,2	10,2	12,2	14,0
Особи, які не входять до складу робочої сили	тис.осіб					
у віці 15 років і старше		410,7	245,3	165,4	213,1	197,6
у віці 15-70 років		330,6	188,1	142,5	175,8	154,8
працездатного віку (15-59 років)		221,1	123,1	98,0	112,9	108,2

Джерело: складено згідно даних Державного управління статистики у Волинській області [21]

Також поширеною є думка, що регіони, де міграція відбувається у великих масштабах, мають населення, лояльне до туристичних потоків, як внутрішніх, так і зовнішніх. Міграційні потоки у Волинській області в переважній більшості є більш міграційними, ніж еміграційними, що негативно впливає на демографію та знижує економічну ефективність.

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну значно скоротило місцеві фінансові надходження, оскільки Волинь межує з Білоруссю і існує постійна загроза нападу на Україну. Національне агентство розвитку туризму підрахувало, скільки державний бюджет України втратив у вигляді податків від туристичної галузі внаслідок війни.

У 2022 році представники туристичної галузі України сплатили податків на суму 1 051 182 тисячі гривень, що на 31% менше, ніж 2 023 188 600 тисяч гривень, які бюджет отримав у 2021 році.

Таким чином, загальна кількість платників податків, які займаються туристичною діяльністю, за рік зменшилася на 17%. При цьому кількість юридичних осіб зменшилася на 14%, а фізичних осіб – на 18%.

Найбільшу частку надходжень до державного бюджету минулого року забезпечили готелі - 898 мільйонів гривень. Однак ця сума все одно на 30% менша, ніж у 2021 році. Тоді до бюджету надійшло 1 028 мільйонів гривень.

На 46% зросли податки, сплачені з пансіонатів та хостелів, які використовуються як тимчасовий притулок для людей, що були змушені покинути свої домівки через війну. Водночас на 57% зменшилася частка податків, сплачених від діяльності туристичних баз, кемпінгів та дитячих таборів відпочинку - 141 млн грн порівняно з 328 млн грн у 2021 році.

На 35% зменшилися податки від діяльності туроператорів – у 2022 році до державного бюджету було сплачено 167 млн 858 тис. грн порівняно з 259 млн 5 тис. грн у 2021 році.

Діяльність турагентств також зменшилася на 27%, сплативши до держбюджету 204 млн 795 тис. грн податків у 2022 році, порівняно з 279 млн 265 тис. грн, сплаченими до державної скарбниці у 2021 році.

Зросли податкові відрахування у 2022 році у Львові (273 млн грн порівняно з 215 млн грн у 2021 році), Києві (164 млн грн, майже 125 млн грн) та Івано-Франківську (майже 131 млн грн порівняно з 159 млн грн).

Значно менші податкові надходження зафіксовані у Київській та Одеській областях. В Одеській області падіння становить 58%, тоді як у Києві – 46%.

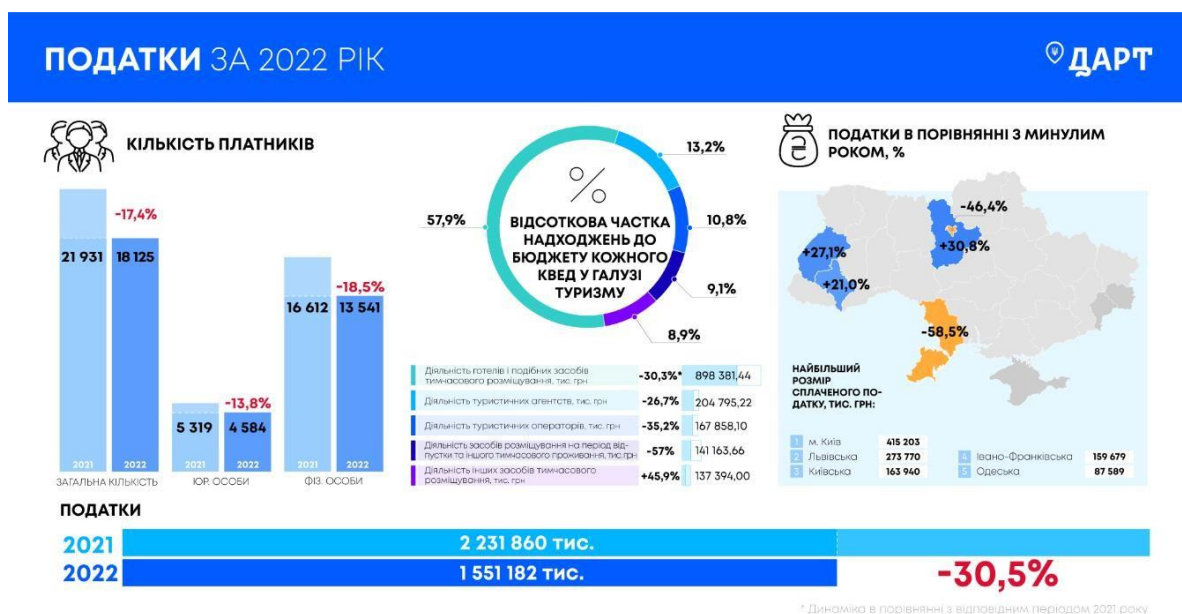

Рисунок 3.1. Податки за 2022 р.

Мар'яна Олеськів, директорка Державного агентства розвитку туризму, підкреслила, що, незважаючи на війну, туристична галузь України функціонує, але як ніколи потребує підтримки українців. «Сплачуючи податки, ми фінансуємо нашу економіку, більша частина яких йде на оборону та армію. Тому важливо розуміти, що подорожуючи Україною, українці можуть не лише отримати другий шанс і набратися сил та натхнення для своєї роботи, але й допомогти армії».

На жаль, ефективному розвитку та використанню туристичної інфраструктури передують різні проблеми, головним чином війна, вирішення яких дозволить регіону вийти на міжнародний туристичний ринок і, безумовно, матиме позитивний вплив на економіку як регіону, так і України.

Одним з найважливіших факторів, що впливають на розвиток туризму, є добробут населення. Існує чіткий взаємозв'язок між тенденціями розвитку туризму та загальним розвитком економіки і доходами населення. Туристичний ринок дуже чутливий до змін в економіці. Оскільки доходи

громадян України з кожним роком зростають, очікується, що туристична активність стане більш активною, особливо серед споживачів з вищими доходами. Розвиток туризму в Україні дозволить створити додаткові робочі місця, поповнити валютні резерви, відремонтувати занедбану інфраструктуру та зміцнити авторитет України в міжнародному співтоваристві. Найближчим часом очікується інтенсивний розвиток культурно-пізнавального, тематичного та пригодницького туризму. Завдяки інтенсивній конкуренції якість туристичних послуг швидко покращуватиметься, а витрати домогосподарств на подорожі зростатимуть швидше, ніж інші статті витрат [4].

Найважливішими факторами туристичної мобільності населення є соціально-економічні (добробут, національний дохід на душу населення, загальний культурний рівень населення, вартість проїзду, зручність транзиту, належність до певної соціальної групи), регіональні (місцева промисловість, економіка, історичне значення, чисельність населення, житлова площа, щільність забудови), організаційні (розгалужена транспортна мережа, громадський транспорт зручність користування) та інші.

Однак сталий розвиток туризму вимагає створення матеріально-технічної інфраструктури та підвищення якості послуг відповідно до європейських стандартів.

Крім того, для забезпечення потужного розвитку туризму та перетворення Волинської області на популярну туристичну дестинацію необхідно здійснити низку першочергових заходів, таких як покращення туристичної інфраструктури, підвищення рівня обслуговування, сприяння розвитку зеленого туризму та сільського туризму, розвиток дитячих таборів та місць сімейного відпочинку, відновлення та охорона історико-культурної спадщини. Крім того, важливими є також наступні.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Теоретичні та практичні міркування щодо вдосконалення інфраструктури туризму України та підвищення конкурентоспроможності Волинської області на світовому ринку дали змогу зробити такі висновки.

1. Під час дослідження та викладення теоретичного матеріалу було проведено узагальнення основних термінів туризму, уточнення сутності поняття «інфраструктура туризму» та її основних елементів, розгляд історичного ланцюжка інфраструктури туризму. Для кращого розуміння інфраструктури туризму та чинників, що впливають на її розвиток у сучасному світі, велику увагу було приділено історичним передумовам розвитку інфраструктури туризму та туризму загалом.

У роботі більша частина дослідження була присвячена туристичній термінології, яка слугує своєрідною основою для вивчення та розвитку туризму в Україні, і за допомогою теоретичних узагальнень вдалося виявити чіткі закономірності в трактуванні таких понять, як «туризм», «подорож» та «інфраструктура туризму».

Результати показали, що «інфраструктура туризму» представлена будівлями, транспортними мережами, об'єктами харчування та розміщення туристів, прикордонними службами, кордонами тощо, все це відповідає українському законодавству.

2. Автор систематизував низку питань. Перше стосується правових засад туристичної діяльності в Україні. Оскільки на сьогоднішній день в українському законодавстві відсутнє чітке і конкретне визначення термінів туризму та конкретний план дій щодо розвитку міжнародного туризму в Україні, який би відповідав реальній ситуації та міжнародним стандартам. Такий підхід не дає змоги Україні швидко вийти на ринок міжнародного туризму. Тому було запропоновано низку заходів щодо просування українського туристичного ринку та взаємодії туристичного сектора з іншими секторами економіки. Під час аналізу було виявлено основні проблеми, що перешкоджають сталому розвитку туризму. Державні органи не володіють

повною інформацією про ситуацію на місцях, а іноді й недостовірними статистичними даними, що не дає змоги обґрунтовано оцінити поточний стан місцевої туристичної інфраструктури. У сукупності з цими показниками ми доходимо висновку, що існують чіткі тенденції до розвитку і стабільності українського туристичного ринку.

3. Дійшли висновку про необхідність виявлення та аналізу основних проблем і поточного стану інфраструктури туризму та розроблення комплексу конкретних дій щодо розв'язання наявних проблем. Цей комплекс ґрунтується саме на основних тактичних і стратегічних діях і включає такі елементи: формування національних інституцій; визначення стратегічного напрямку розвитку інфраструктури туризму та міжнародного туризму; формування правильної правової бази; формування маркетингових планів; інструменти для реалізації державної політики в галузі туризму, юридична сила цих рішень і постанов.

4. Виявлення і прогнозування основних тенденцій розвитку інфраструктури туризму в зарубіжних країнах і впливу цих процесів на розвиток нашої країни, використовуючи термінологію та основні елементи інфраструктури туризму і враховуючи статистичні дані.

Ці складові безпосередньо залежать одна від одної і потребують упровадження та реалізації для максимального розв'язання наявних проблем, що в кінцевому підсумку стимулюватиме динамічний розвиток міжнародного туризму та інфраструктури загалом на українському та регіональному рівнях.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що раціональна та чітка реалізація проєкту дасть змогу досягти очікуваних результатів модернізації інфраструктури туризму та формування конкурентоспроможності України на

міжнародному туристичному ринку. Підсумовуючи, можна зробити висновок, що раціональна та чітка реалізація проєкту дасть змогу досягти очікуваних результатів модернізації інфраструктури туризму та формування конкурентоспроможності України на міжнародному туристичному ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамов В.В. Історія туризму. Харк. нац. акад. міськ . госп-ва. Х: ХНАМГ, 2010. 294 с.
2. Агафонова Л.Г. Соціально-економічні проблеми розвитку туризму в Україні та шляхи їх вирішення [Електронний ресурс]– Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Nzkit/2011_9/14.pdf. (дата звернення 15.02.2023).
3. Бартошук О.В. Стратегічні напрями розвитку туристичної галузі України в умовах фінансової кризи [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.confcontact.com/2012_03_15/gu2_bartoshuk.php. (дата звернення 14.04.2023).
4. Білецька І. Особливості стратегічного управління підприємством туристичної галузі. Теорія і практика сучасного менеджменту: проблеми та шляхи вирішення. Матеріали III міжнародної науково-практичної конференції, 15-16 квітня 2010 р. Тернопіль: «Економічна думка», 2010. 420с.
5. Волинь туристична. URL: <http://www.volyntravel.com.ua/> (дата звернення 20.04.2023).
6. Кудла Н.В. Вплив екотуризму на збалансований розвиток сільських територій [Електронний ресурс]. 2008. Вип. 24. С. 147-153. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/vlnu/Mv/2008_24/23.pdf. (дата звернення 23.03.2023).
7. Гук Н.А. Підходи до класифікації туризму [Електронний ресурс] / Н.А. Гук. – Режим доступу: http://tourlib.net/statti_ukr/guk3.htm. (дата звернення 10.04.2023).
8. Дмитрук О.Ю. Екологічний туризм: сучасні концепції менеджменту і маркетингу. Навчальний посібник. К.: Альтерпрес, 2004. 192 с.

9. Закон України «Про туризм» N 1024-XII від 12.05.91 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/324/95%D0%B2%D1%80>. (дата звернення 21.03.2023).
10. Зубехіна Т.В. Економічні складові екологізації закладів гостинності в регіоні. Товарознавчий вісник, Т2. Вип.15. – 2022. С.96-103.
11. Інституційне забезпечення розвитку сфери туризму в українсько-польському транскордонному регіоні [Електронний ресурс] / Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України. – Режим доступу: . (дата звернення 29.04.2023).
12. Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні. Чернівці: Книги - XXI, 2003. 300 с.
13. Кузик, С. П. Географія туризму: навч. Посіб. К. : Знання, 2011. 271 с.
14. Любіцева О.О. Методика розробки турів: Навчальний посібник. К.: Альтерпрес, 2003. 104 с.
15. Мальська М. П. Міжнародний туризм і сфера. Підручник. К.: Знання, 2008. 661 с.
16. Осипчук М. Брендинг як інструмент підвищення ефективності функціонування туристичної дестинації [Електронний ресурс] – Режим доступу: (http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/znpdme/2011_2/osipchuk.pdf. (дата звернення 6.04.2023).
17. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
18. Пономарчук Н. Менеджмент туризму і економіка знань – стратегічні пріоритети інноваційного розвитку. Теорія і практика сучасного менеджменту: проблеми та шляхи вирішення. *Матеріали III міжнародної науково-практичної конференції, 15-16 квітня 2010 р.* Тернопіль: «Економічна думка», 2010. 420 с.
19. Програма розвитку туризму та рекреації у Волинській області на 2020-2027 рр. URL: <http://tourism.volyn.ua/> (дата звернення 24.03.2023).

20. Робоча сила за статтю та типом місцевості у 2021 році. Назва з екрану. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.unwto.org>. (дата звернення 31.05.2023).
21. Фоменко Н. В. Рекреаційні ресурси та курортологія: навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2017. 312 с.
22. Черчик Л.М., Міщенко О.В. , Єрко І.В. Туристично-рекреаційний комплекс Волинської області: передумови розвитку: Монографія. Ч.1. МОНУ. Луцьк.: СНУ імені Лесі Українки, 2014. 128 с.
23. Gaworecki W. W., Turystyka. Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2000, s. 194.
24. UNWTO [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.unwto.org>. (дата звернення 21.04.2023).
25. Forbes. Назва з екрану. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://forbes.ua/money/raketi-zamist-vidviduvachiv-viyna-poshkodila-ponad-1000-restoraniv-kafe-ta-goteliv-yak-biznes-ikh-vidnovlyue-i-chim-mozhe-dopomogti-derzhava-14022023-11725>. (дата звернення 28.05.2023).